

Tradycja i renesans palmy (cz. 1)

Monika Czechowicz

Tradition and
Revival of the
Palm (Part 1)

Palmy to prawdziwe drzewa, choć zwykle tworzą tylko jedną nierozgałęzioną kłodzinę. Za to szczyt kłodziny opatrzony jest okazałym pióropuszem liści. Liście mogą być długie i powcinane lub wachlarzowate do kolistych w zarysie, pierzaste bądź dłoniaste. Palmy w czasie wzrostu lubią bardzo towarzystwo innych drzew oraz cień. Jednak nie wiele jest gatunków, dla których jest on niezbędny. Drzewa te różnią się istotnie rozmiarami. Wiele gatunków dorasta maksymalnie do 3 m, dając się dzięki temu uprawiać w ogrodach jako krzewy, inne gatunki osiągają wysokość do 30 m, lecz nadają się jedynie do uprawy w bezmroźnym klimacie.

Palmy to rośliny bardzo łatwe w uprawie, nie wymagają dużego nakładu pracy. Trzeba zapewnić im wystarczającą ilość światła, nie należy przesadzić z podlewaniem, doskonale znoszą przesuszenie, ubogą glebę, (jeśli jest przepuszczalna) i małe pojemniki w trakcie uprawy.

Niewiele jest drzew tak szeroko wykorzystywanych jak palmy w krajach swojego pochodzenia. Liście są bardzo przydatne do krycia chat, kłodziny dostarczają drewna, a owoce – daktyle i kokosy są cennym towarem handlowym i spożywczym¹.

Rodzaje palm

Kinds of palms

Do najczęściej spotykanych palm należy **Daktylowiec** *Phoenix* w tym daktylowiec kanaryjski (*Phoenix canariensis*), daktylowiec właściwy (*Phoenix dactylifera*), daktylowiec roebelena (*Phoenix roebelenii*) oraz (*Phoenix reclinata*), (*Phoenix rupicola*). Wymienione gatunki nadają się do uprawy przez wiosenny wysiew nasion. *Phoenix rupicola* znana jest z upraw doniczkowych.

Daktylowiec, Egipt, 2006
Fot. M. Czechowicz

Date-palm, Egypt, 2006

Inną często spotykaną palmą, pochodzącą z zachodniego Meksyku oraz Stanów Zjednoczonych (m.in. Kalifornii) jest **Waszyngtonia**. Do tego rodzaju należą dwa gatunki, waszyngtonia nitkowata (*Washingtonia filifera*) oraz (*Washingtonia robusta*). Waszyngtonia nitkowata jest palmą dorastającą do ok. 15 m natomiast waszyngtonia robusta osiąga wysokość nawet 25 m. Cechą charakterystyczną obu gatunków jest ich zastosowanie jako drzew alejowych. Nieczyszczona kłódzina waszyngtonii może być pokryta obumarłymi liśćmi do podstawy pnia, przez co wydaje się bardzo solidna. Waszyng-

Waszyngtonia, Kalifornia, 2006
Fot. R. Szczęśniak

Washingtonia, California, 2006

tonie preferują ciepły i gorący klimat oraz stanowiska otwarte w pełnym słońcu.

Rzadziej spotykaną, lecz bardzo efektowną palmą jest Veitchia, która w warunkach naturalnych występuje w lasach Fidżi i Filipin. Do rodzaju Veitchia należy ponad 15 gatunków, które dorastają od 6 do 30 m. Cechą charakterystyczną tego rodzaju jest wysmukła, gładka lub delikatnie bruzdkowana kłódzina. Veitchie wymagają tropikalnego lub subtropikalnego klimatu, ochrony przed silnym wiatrem oraz wilgotnej i przepuszczalnej gleby. Za to dorosłe okazy są wyjątkowo efektownym elementem kompozycji.

Bardzo popularną, pierzastą, tropikalną palmą jest **Kokos**. Do tego rodzaju należy jeden gatunek, (*Cocos nucifera*), który jest symbolem tropikalnych wybrzeży morskich, a przy tym ma szerokie zastosowanie handlowe i lokalne. Ta ściśle tropikalna palma nie rośnie tam gdzie temperatura spada poniżej 15°C. Uprawy w ogrzewanych cieplarniach w chłodniejszym klimacie rzadko przynoszą oczekiwane efekty. Ciekawostką jest fakt, iż zdolne do skiełkowania orzechy Kokosu wyławiano nawet w odległej Norwegii.

Inną, znajdującą zastosowanie w dużych ogrodach krajobrazowych regionów tropikalnych i podzwrotnikowych, palmą jest **Acoelorrhaphé**. Do tego rodzaju należy jeden gatunek (*Acoelorrhaphé wrightii*) pochodzący z Florydy, Karaibów oraz Ameryki Środkowej. Ciekawostką

tego gatunku jest fakt, iż jedna roślina tworzy wiele kłódzin, a na glebach przepuszczalnych wymaga nawadniania. Wyśmienitym stanowiskiem dla tego gatunku mogą być nisko położone bagna.

Podobnie jak poprzedni gatunek palmy z rodzaju **Archontophoenix** mają wysokie wymagania glebowe i wodne, nie są zupełnie odporne na niską temperaturę. Zdarza się, że palmy z rodzaju Archontophoenix uprawiane są w gazonach czy donicach. Do przedstawicieli tego rodzaju należy 6 gatunków m.in. (*Archontophoenix alexandrae*), *Archontophoenix unninghamiana*), pochodzących z deszczowych lasów wschodniej Australii.

Areca to kolejny rodzaj, do którego należy ok. 60 gatunków palm występujących w naturze w wilgotnych rejonach Azji i Archipelagu Malajskiego. Najbardziej znanym przedstawicielem jest areka kateczu (*Areca Catechu*), z którego otrzymywany jest betel, narkotyk żuty przez azjatów w rejonie Pacyfiku. Formy, jakie przybierają palmy z rodzaju Areca zależą od stanowiska. Mogą to być osobniki z pojedynczą gładką kłódziną lub jednostki tworzące zwarte kępy. Zdarza się, że osobniki tego rodzaju są wysokie i dorodne lub zupełnie małe prawie bez kłódzin. Podobnie jest z liśćmi, które mogą być od długich i regularnie pierzastych do małych i prawie nie podzielnych.

Palma z rodzaju **Chamaerops** to monotyp, występujący wzdłuż

Sagowce, Włochy, 2007

Fot. Ł. Dworniczak

Sago trees, Italy, 2007

całego cieplejszego wybrzeża śródziemnomorskiego, to również jedyny przedstawiciel pochodzący z Europy (z wyjątkiem daktylowca rosnącego na Krecie). Opiswany rodzaj wykazuje dużą tolerancję na warunki glebowe i wodne. Należy do palm wolno rosnących, toleruje przesadzanie nawet w przypadku jednostek dojrzałych. Często stosowany w kompozycjach ogrodów i parków śródziemnomorskich.

Kopernikówka (*Copernicia*) to kolejny rodzaj palm, do którego należy 25 gatunków rosnących na Kubie, południowej Ameryce i Hiszpanii. Ta endemiczna palma o wachlarzowatym zakończeniu kłódziny ma bardzo szerokie zastosowanie, od wosku carnauba, używanego do polerowania mebli i samochodów po konstrukcje dachów, płotów przez tkaniny. Kilka gatunków kopernikówek jest szczególnie cenionych w zewnętrznych uprawach ogrodowych. Trzeba jednak pamiętać o dużych wymaganiach siedliskowych tego rodzaju.

Kończąc ogólny przegląd wybranych rodzajów palm należy wspomnieć o **Sagowcach**, grupie roślin nagosalążkowych bardzo często mylonych z palmami ze względu na podobieństwo liści. Rodzaj *Cycas*, *Encephalartos* to główni przedstawiciele sagowców. Rośliny bardzo wolno rosnące, które dorastają do 8-10 m, a egzemplarze podziwiane w ogrodach botanicznych liczą sobie ok. 50 lat. Sagowce uprawiane w pojemnikach lub gazonach są

Mural imitujący tajemniczy ląd, Berlin, 2007

Fot. M. Czechowicz

Mural imitating a mysterious land, Berlin, 2007

wysmakowaną ozdobą wymagającą dużej intensywności światła.

Rośliny z rodziny *Arekowatych* towarzyszą nam od wieków w życiu przez religię, książki, filmy, urlopy, wzornictwo są synonimem luksusu, tajemniczości, wnoszą w codzienność życia pozór tropikalnego klimatu.

Symbolika palm

Symbolism of palms

W religii katolickiej palma wielkanocna jest symbolem niedzieli palmowej². Na pamiątkę wjazdu Jezusa do Jerozolimy w kościele obchodzona jest niedziela palmowa, która wiąże się ze zwyczajem święcenia palm. Gałązki palmowe trzymane w rękach wiernych witających Jezusa były znakiem uwielbienia. Oczywiście palmy to symbol. Dzisiaj w „bukietach” przeznaczonych do poświęcenia nie znajdują się przecież kłudziny lub liście palm. Znajdziemy tam żywe gałązki wierzby i kwiaty. Wierzby rosnąc stosunkowo szybko, od starożytności uważane były za symbol zmartwychwstania i nieśmiertelności duszy. Palma głosi nadzieję zwycięstwa i nagrody otrzymanej po śmierci.

Podczas prześladowań pierwszych chrześcijan, symbol palmy jako męczeństwa umieszczano w katakumbach oraz na kamieniach nagrobnych męczenników.

Dla ludzi Wschodu palma, zwłaszcza daktylowa, jest symbolem

najbardziej znaczącego ze wszystkich drzew, również ze względów gospodarczych. To drzewo ma swój starobabiloński hymn, w którym wyliczane są 360 sposoby wykorzystania całej rośliny od owoców, liści, soku po drewno.

W Arabii, Afryce i w Polinezji palma do dzisiaj symbolizuje drzewo życia.

Grecy natomiast uważali ją za symbol zwycięstwa. Świadczy o tym fakt, iż podczas igrzysk sportowych, przed wręczeniem lauru wręczano zwycięzcom gałązki palmowe.

Podobnie dla Rzymian palma wraz z liściem laurowym była symbolem igrzysk olimpijskich. Drzewo palmy wytłoczone na rzymskich monetach było znakiem prowincji Judei.

W starożytnej Mezopotamii drzewo palmy uchodziło za święte³.

W krajach arabskich natomiast duże wachlarze z liści palmowych miały symbolizować długie życie, a nawet nieśmiertelność. Jedno z arabskich przysłów mówi, że palma to król oazy, który stopy zanurza w wodzie, a głowę w ogniu nieba.

W kulturze żydowskiej gałązka palmy stanowiła element świątecznego bukietu zwanego Lulaw. Razem z mirtem, wierzwą i cytryną symbolizowały władzę Boga nad całym światem.

Palmy pojawiały się nie tylko w wierzeniach świata starożytnego czy religii chrześcijańskiej. Były również motywem dekoracyjnym czy konstrukcyjnym. Motyw w formie

stylizowanego liścia palmy, stosowany od starożytności w architekturze, malarstwie, rzeźbie, rzemiośle artystycznym o nazwie palmety, pojawia się pojedynczo lub w postaci ciągłego ornamentu. W samym zaś ornamente palmy, obok kwiatów lotosu, papirusa czy akantów odgrywały istotną rolę.

Sklepienia palmowe to mało znany element konstrukcji budowlanych stosowany w późnym gotyku angielskim⁴. Sklepienie palmowe charakteryzowało się tym, iż było budowane na łękach rozchodzących się promieniście z punktów podparcia, jednej lub kilku kolumn wewnątrz pomieszczenia.

Obecnie palmy przeżywają swój renesans. Wracają do łask ogrodników, hodowców, architektów krajobrazu czy nawet restauratorów. Przez swoją symbolikę i urodę odnajdują nowe miejsce we współczesnym świecie. Nowych pomysłów, w których palmy odgrywają główną rolę, dotyczyć będzie druga część artykułu.

Monika Czechowicz

Institut Architektury Krajobrazu
Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu
Institute of Landscape Architecture
Wrocław University of Environmental and Life Sciences

Przypisy

¹ Burnie G., Forrester S., Greig D., Guest S., Harmony M., Hobley S., Jackson G., Lava-rack P., Ledgett M., McDonald R., Maco-boy M., Molyneux B., Moodie D., Moore J., Newman D., North T., Pienaar K., Purdy G., Silk J., Ryan S., Schien G., *Botanica*, 2005, Könemann GmbH.

² *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu – Biblia Tysiąclecia*, IV wydanie, 1989, Wy-dawnictwo Pallottinium, Poznań – Warszawa. („Męka i zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa”, „Wypadki poprzedzające”, „Uroczysty wjazd do Jerozolimy”, (J.12,13).

³ Forstner D. OSB, *Świat symboliki chrześcijań-skiej*, 1990, Wydawnictwo PAX, Warszawa.

⁴ Pijoan J., Auboyer J., Ostier J., *Sztuka Świata*, Tom 4, 1990, Arkady.

Szpaler palm wzdłuż drogi do Dahab, Egipt, 2006
Fot. M. Czechowicz

The palm hedge along the road to Dahab, Egypt, 2006